

DUAL TA'LIM MUHITIDA AMALIY KO'NIKMALARNI INTEGRATIV BAHOLASH MEZONLARI VA INDIKATORLARINI LOYIHALASH METODIKASI

Raxmatova Umida Davronovna –

Buxoro davlat texnika universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Maqolada dual ta'lim muhitida talabalarning amaliy ko'nikmalarini integrativ baholash mezonlari va indikatorlarini loyihalash metodikasi yoritilgan. Nazariy bilim, texnologik harakat, kasbiy muammoni hal qilish, mehnat xavfsizligi, mustaqillik va refleksiv faoliyatni yagona baholash tizimida birlashtirish zarurati asoslangan. Amaliy ko'nikmalarni texnologik-operatsion, analitik-muammoli, sifat va xavfsizlik, tashkiliy-kommunikativ hamda refleksiv-baholovchi mezonlar orqali aniqlash taklif etilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, amaliy ko'nikma, integrativ baholash, mezon, indikator, kasbiy faoliyat, mentor, refleksiya, kompetensiya, baholash matritsasi.

Kirish. Dual ta'limning muhim xususiyati talabaning nazariy tayyorgarligini real ishlab chiqarish faoliyati bilan uzviy bog'lashdan iborat. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etishning huquqiy mexanizmlari 2025-yil 16-yanvardagi 14-son Vazirlar Mahkamasi qarori bilan yanada aniqlashtirilgan [1]. Mazkur sharoitda dual ta'lim natijadorligini faqat talabaning korxonada o'tkazgan vaqti yoki bajargan ishlar soni bilan aniqlash yetarli emas. Asosiy masala uning real kasbiy faoliyat jarayonida qanday amaliy ko'nikmalarni va qaysi darajada egallaganini obyektiv aniqlashdan iborat.

Kasbiy kompetentlik bilim, ko'nikma, tajriba va shaxsiy sifatlarning kasbiy faoliyatda kompleks namoyon bo'lishi bilan tavsiflanadi [2]. Shuning uchun amaliy ko'nikmalarni baholash ham alohida operatsiyani to'g'ri bajarishni tekshirish bilan cheklanmasligi kerak. Talaba texnologik topshiriqni anglash, ish ketma-ketligini

rejalashtirish, vosita va jihozlarni tanlash, operatsiyani bajarish, natijani nazorat qilish, xavfsizlik talablariga rioya etish hamda o'z faoliyatini tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'lishi zarur.

Z.Sh.To'xtayevaning ta'lim mazmunini integratsiyalashga oid tadqiqotlarida bilim va faoliyat elementlarini o'zaro uzviy bog'lash mutaxassis tayyorgarligining yaxlitligini ta'minlovchi omil sifatida asoslangan [3]. Professional ta'lim muassasasi va korxona integrativ hamkorligini o'rgangan Z.Sh.To'xtayeva va A.A.Mamedova ham ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy aloqani bo'lajak mutaxassisning mustaqil faoliyatga tayyorlanishining muhim sharti sifatida belgilaydilar [4]. Shundan kelib chiqib, maqolaning maqsadi dual ta'lim muhitida talabalarning amaliy ko'nikmalarini baholash uchun integrativ mezonlar va indikatorlar tizimini loyihalashdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda kompetensiyaviy, faoliyatli, integrativ, tizimli va kvalimetrik yondashuvlar metodologik asos sifatida qabul qilindi. Pedagogik tahlil, faoliyatni dekompozitsiya qilish, mezonlashtirish, indikatorlarni loyihalash, ekspert baholash va modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Integrativ baholash deganda talabaning amaliy ko'nikmasini faqat bitta natija yoki bitta subyekt xulosasi orqali emas, balki faoliyat jarayoni, faoliyat mahsuli, mustaqillik, kasbiy qaror va refleksiyani o'zaro bog'liq holda baholash tushuniladi. Mazkur yondashuv dual ta'limda ayniqsa muhim, chunki talaba ikki xil ta'lim makonida – oliy ta'lim muassasasi va korxonada faoliyat olib boradi. Baholash tizimi ushbu ikki muhit natijalarini yagona metodik tizimga birlashtirishi zarur.

Natijalar va muhokama. Tadqiqot natijasida dual ta'lim muhitida amaliy ko'nikmalarni baholash uchun beshta o'zaro bog'liq mezon taklif etildi.

1-jadval

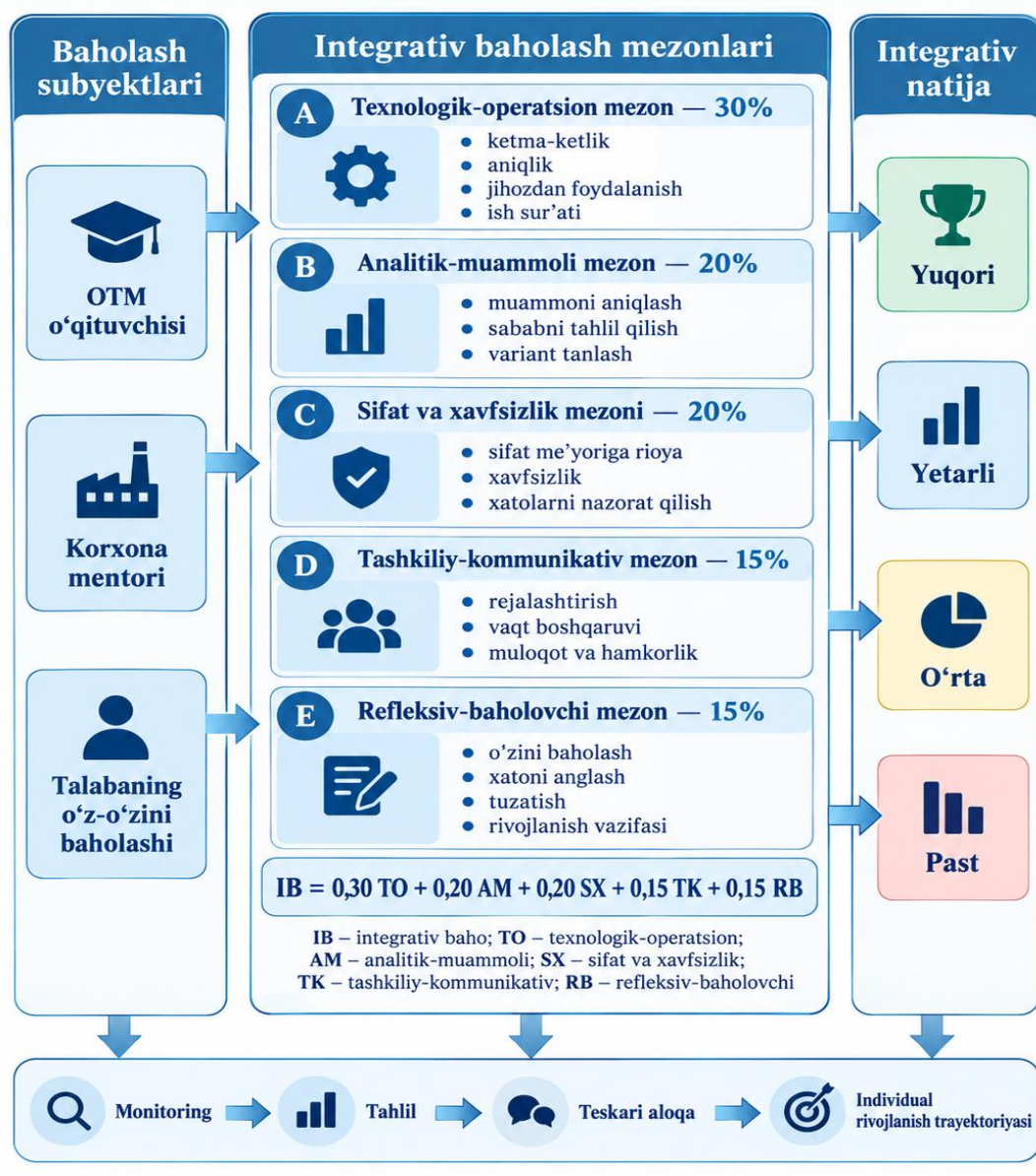
Amaliy ko'nikmalarni baholashning mezonlar tizimi

Mezon	Asosiy mazmuni	Kuzatiladigan indikatorlar
Texnologik-operatsion	kasbiy operatsiyani bajarish	ketma-ketlik, aniqlik, jihozdan foydalanish, ish sur'ati

Analitik-muammoli	vaziyatni tahlil qilish va yechim topish	muammoni aniqlash, sababni tahlil qilish, variant tanlash
Sifat va xavfsizlik	natija va mehnat talablari	sifat me'yoriga rioya qilish, xavfsizlik, xatolarni nazorat qilish
Tashkiliy-kommunikativ	ishni tashkil qilish va hamkorlik	rejalashtirish, vaqt boshqaruvi, mentor va jamoa bilan muloqot
Refleksiv-baholovchi	o'z faoliyatini tahlil qilish	o'zini baholash, xatoni anglash, tuzatish, rivojlanish vazifasini belgilash

Texnologik-operatsion mezon talabaning kasbiy operatsiyani belgilangan texnologik talablar asosida bajara olish darajasini ifodalaydi. Bunda topshiriqni faqat yakunlash emas, balki vositalarni to'g'ri tanlash, ish ketma-ketligiga rioya qilish, operatsiyalar aniqligi va texnologik intizom baholanadi.

1-rasm. Dual ta'lim muhitida amaliy ko'nikmalarni baholash matritsasi

Analitik-muammoli mezon tayyor algoritmi mavjud bo'lmagan holatda talabning kasbiy vaziyatni tahlil qilish qobiliyatiga qaratiladi. Talaba muammo belgisini aniqlashi, uning sabablarini ajratishi, muqobil yechimlarni qiyoslashi va o'z qarorini asoslay olishi lozim.

Sifat va xavfsizlik mezoni faoliyat mahsulining korxona talablari va texnologik me'yorga muvofiqligini ifodalaydi. Dual ta'lim sharoitida ishlab chiqarish xavfsizligi amaliy ko'nikmadan tashqaridagi talab emas, balki uning tarkibiy elementi sifatida baholanishi kerak.

Tashkiliy-kommunikativ mezon talabaning ish joyini tashkil etish, topshiriqni vaqt bo'yicha rejalashtirish, boshqa mutaxassislar bilan hamkorlik qilish va professional muloqot olib borish imkoniyatini ko'rsatadi.

Refleksiv-baholovchi mezon bajarilgan ish natijasini tanqidiy tahlil qilish, xatolarni aniqlash va keyingi faoliyatni takomillashtirish imkoniyatini ifodalaydi. Refleksiya kasbiy faoliyatning takroriy emas, rivojlanuvchi tus olishini ta'minlaydi.

Kasbiy kompetensiyalarni baholashda kuzatiladigan va o'lchanadigan indikatorlardan foydalanish bahoning obyektivligini oshiradi [5]. Integrativ yondashuv esa alohida ko'nikmalarni parchalangan holda emas, kasbiy faoliyatning yaxlit tarkibida aniqlash imkonini beradi [6]. Taklif qilinayotgan metodikada mezonlarga ularning kasbiy faoliyatdagi ahamiyatidan kelib chiqib differensial vazn berish mumkin. Mualliflik metodikasi doirasida quyidagi nisbat tavsiya etiladi:

- texnologik-operatsion mezon – 30 foiz;
- analitik-muammoli mezon – 20 foiz;
- sifat va xavfsizlik mezoni – 20 foiz;
- tashkiliy-kommunikativ mezon – 15 foiz;
- refleksiv-baholovchi mezon – 15 foiz.

Mazkur nisbat qat'iy standart emas. U mutaxassislikning xususiyati, ishlab chiqarish jarayoni va muayyan amaliy topshiriq mazmuniga qarab ekspertlar tomonidan aniqlashtirilishi mumkin. Integrativ natijani quyidagicha ifodalash mumkin:

$$IB = 0,30 TO + 0,20 AM + 0,20 SX + 0,15 TK + 0,15 RB$$

bu yerda:

IB – integrativ baho;

TO – texnologik-operatsion natija;

AM – analitik-muammoli natija;

SX – sifat va xavfsizlik natijasi;

TK – tashkiliy-kommunikativ natija;

RB – refleksiv-baholovchi natija.

Bunday hisoblash talabani bitta kuchli ko'nikmasi boshqa muhim amaliy ko'nikmalardagi kamchiliklarni to'liq yopib yuborishining oldini oladi. Dual ta'limda baholashning yana bir o'ziga xos jihati uning bir nechta subyekt tomonidan amalga oshirilishidir. Biz quyidagi uch tomonlama baholashni taklif etamiz:

OTM o'qituvchisi faoliyatning o'quv natijalariga, nazariy asoslanganligiga va kompetensiyalar bilan bog'liqligiga e'tibor beradi;

korxona mentori talabani ish joyidagi haqiqiy xatti-harakati, texnologik intizomi, sifat ko'rsatkichlari, mustaqilligi va professional munosabatini baholaydi.

Talabani o'z-o'zini baholashi esa reflektiv komponentni shakllantiradi. U "nimani bajardim?", "qayerda xato qildim?", "qanday yordamga ehtiyoj sezdim?", "keyingi safar nimani o'zgartiraman?" kabi savollar orqali amalga oshiriladi. Mazkur uch manbani natijalarini integratsiyalash baholashda subyektivlikni kamaytirishga xizmat qiladi. Integrativ natijalarni talqin qilish uchun to'rt darajali shkala tavsiya etiladi:

yuqori daraja – talaba murakkab kasbiy vazifani mustaqil bajaradi, muammoni aniqlaydi, optimal yechimni asoslaydi, sifat va xavfsizlikni mustaqil nazorat qiladi.

yetarli daraja – asosiy operatsiyalarni mustaqil bajaradi, murakkab vaziyatlarda qisqa maslahatga ehtiyoj sezadi, natijani izohlay oladi.

o'rta daraja – standart operatsiyalarni algoritm asosida bajaradi, muammoli vaziyatlarda mentor ko'magiga ehtiyoj sezadi.

past daraja – amaliy harakatlar izchil emas, doimiy ko'mak zarur, texnologik va xavfsizlik talablariga rioya qilishda barqarorlik kuzatilmaydi.

Bunday darajalash baholash natijasini faqat ball sifatida emas, talabani keyingi rivojlanish vazifalarini aniqlovchi diagnostik axborot sifatida qo'llash imkonini beradi.

Xulosa. Dual ta'lim muhitida amaliy ko'nikmalarni obyektiv baholash ularni alohida operatsiyalar to'plami sifatida emas, kasbiy faoliyatning integrativ natijasi sifatida ko'rib chiqishni talab etadi. Taklif qilingan metodikada texnologik-

operatsion, analitik-muammoli, sifat va xavfsizlik, tashkiliy-kommunikativ hamda reflektiv-baholovchi mezonlarning birligi ta'minlanadi. Baholash indikatorlarining kuzatiladigan kasbiy harakatlar ko'rinishida ifodalanishi natijalarni aniqlashtirish imkonini beradi. Integrativ baholash matritsasi esa dual ta'lim jarayonida amaliy ko'nikmalarni muntazam monitoring qilish, individual kamchiliklarni aniqlash va talabaning keyingi kasbiy rivojlanish trayektoriyasini belgilash uchun metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvardagi 14-son "Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. – Toshkent, 2025.
2. Muslimov N.A., Boltaboyev S.A., Turayev A.B. Kasbiy kompetentlik. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2024. – 150 b.
3. To'xtayeva Z.Sh. Oliy ta'lim bosqichlarida fanlar integratsiyasi va uzviyligini amalga oshirishning nazariy asoslari // Samarqand davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi. 2018. – №2. – B. 139-142.
4. To'xtayeva Z.Sh., Mamedova A.A. Professional ta'lim muassasalari va korxonalarning integrativ hamkorligi mazmuni // Educational Research in Universal Sciences. 2024. – Vol. 3, Special Issue 4. – B. 283-287.
5. Hikmatova S.R. Ta'lim muassasalarida kasbiy kompetensiyalarni baholash mezonlari va metodlari // Nazariy va amaliy fanlardagi ustuvor islohotlar va zamonaviy ta'limning innovatsion yo'nalishlari. 2025. – 2(5). – B. 638-644.
6. Ruzmetova Z.Sh. Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini integrativ yondashuv asosida tayyorlashning pedagogik samaradorligi // Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar. – 2026. – 8(07). – B. 593-601.
7. Olimov K.T., Tukhtayeva Z.Sh. Integration of Special Subjects, Opportunities and Solutions // Eastern European Scientific Journal. 2019. – №2. – P. 67-70.
8. Xudoyberdiyev E. Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda innovatsion pedagogik yondashuvlar // Fan va jamiyat. 2025. – № 8-2. – B. 24-26.